

TURI TÍMEA

A százados új(?) ruhája

AVAGY KÍSÉRLET A PARANCS NEM ÉRTELMEZŐ OLVASÁSÁRA

Hajnóczy Péter *A parancs* című novellája/kisregénye első látásra egy keretelbeszélésből és különböző betétszövegekből áll: de vajon kellően alátámasztható-e ez a sejtés? Az egyszerűség kedvéért azonban induljunk most ki mi is a „keretelbeszélésből”, melynek „főhőse” egy parancsot vár. De ki is ez a „főhős”? Egy kertésznek álcázott százados? A legbiztosabb, amit tudunk, az is bizonytalan. Mindent eltakar a sötétség: még ha ez a sötét mozaikos, fasírt-avagy vagdaltszerű.¹ De „takarja” a kertészség is a századost, ahogy a hosszan idézett kertészeti tárgyú írásokat is tekinthetjük a szöveg „álruhájának”. Az álca mindenkor veszélye ugyanakkor az, hogy túl jól sikerül, és ez mintha *A parancs* esetében is megtörténne – épp egy parancs által: „megtiltom magamnak, hogy várjam a parancsot. Kertész vagyok. Semmi. Kertész”. (288.)²

A parancs sajátos radikalitását jól mutatja az is, hogy a szöveg sajátos szerkezete rávilágít: „az” avantgárd és „a” posztmodern – pontosabban az e fogalmak köré csoportosítható jegyek – egymást feltételező fogalmak. A lehető legnagyobb leegyszerűsítéssel azt mondhatjuk, hogy „az” avantgárd eredetiségre törekszik, míg „a” posztmodern leszámol az eredetiséggel: épp ezért már „az” avantgárd mindig magában rejti „a” posztmodern tapasztalatot. Rosalind E. Krauss *Az avantgárd eredetisége*³ című tanulmányában rámutat, hogy ennek a kettősségnek a képzőművészetben a rács az egyik legtalálóbb képe, ami a vászon eredendő szövöttségére emlékeztet, azt nagyítja ki; vagyis azt sugallja, hogy az eredetiségre való törekvésnek számolnia kell megelőzőttségével. A rács képzőművészeti motívumához hasonló szerkezetet mutat *A parancs* egymást át- és átvágó szövegeinek sora. A szöveg szövetszerűsége szinte már halott metafora, *A parancs* esetén azonban talán újra élővé tehető. *A parancs*ban ugyanis, ahogy a százados kertésznek álcázza magát, többek között „kifogástalan angol szöveg”-ből készült ruhája által, a szöveg álcája is szövetszerű, hiszen a kollázsként összevágott szövegdarabok át- és átvágják egymást. Azonban ha a viráglexikon szócikkeire, az imitált vagy valós imaszövegekre, stb. külön szálként tekintünk (amelyek újra és újra visszatérnek), akkor a százados „kerettörténetére” is tekinthetünk úgy, mintha *egy* történet lenne a sok közül. Mivel ezek a szöveg- vagy szövegrészek át- és átvágják egymást, egy-egy szövegrészlet megjelenítése mindig egy másik szövegrészlet eltakarását is sejteti. Emiatt érdemes

¹ Kolozi Orsolya: Fasírtban az olvasóval? In Cserjés Katalin – Gyuris Gergely (szerk.): *Da capo al fine – folytatódó párbeszédben. Hajnóczy-tanulmányok II.* Lectum, Szeged, 2008.

² Az oldalszámokat a következő kiadás alapján adom meg: *Hajnóczy Péter összegyűjtött írásai.* Osiris Klasszikusok, Osiris, Budapest, 2007.

³ Rosalind E. KRAUSS: *Az avantgárd eredetisége: egy posztmodern ismétlés.* [Ford. Vajdovich Györgyi.] *Enigma*, 1994. 3. szám. 88–101.

feltennünk a kérdést: mi van, ha a százados ruhája, mint a császár új ruhája, olyan? Nem elta-
karja, hanem megmutatja a testet, mert maga a ruha a test.

Igaz, *A parancs* alig kitapintható szüzséjében a ruha mint szövet végső soron láthatatlan, hiszen sötét van: ez pedig az olvasást is ellehetetleníti. Mindez kapcsolatban lehet azzal, hogy a szöveg végső radikalitása a szó szoros értelmében is olvashatatlan szöveget eredményez. Ennek legerősebb példája az a szövegújrat (290.), ami a vendégszöveget függőleges csíkban, vagyis olvashatatlanként metszi ki: ez a gesztus pedig már inkább képzőművészetinek, mint irodalminak tűnik. Vagyis ha elfogadjuk, hogy *A parancs* valóban olvashatatlan szöveget eredményez, fel kell tennünk egy kérdést: baj-e ez?

A továbbiakban amellet fogok érvelni, hogy: nem. Pontosabban a szöveg intenciója szempontjából biztos nem az. Mindezt bizonyítandó, tegyünk egy kísérletet, és tekintsük a „parancsot” mint címet nem a szövegben szereplő parancsnak (vagyis nem annak, amire a kertész/százados vár), hanem egyfajta műfajmegjelölésnek. *A parancs* mint sajátos modalitással bíró kifejezés ugyanis nem olyan megnyilatkozás, ami értelmezésre szorul, hanem olyan, ami végrehajtást, elsajátítást követel. Bár *A parancs* elemzéseinek többsége állítja, *A parancs* mozaikossága miatt egyfajta megfajtott szöveg, nem lehetséges-e, hogy ez a hit sokkal inkább az elemzésnek mint módszernek a szempontja és nem a sajátos radikalitást megkísérlő *A parancs*é?

E kérdéshez azonban természetesen csak elemző mozzanatokkal közelíthetünk. Vizsgáljuk meg a kertész/százados tevékenységeit! Mind akarattal irányított cselekvések: vagyis egy bizonyos parancsra várás közben számtalan paranccsal találkozunk. „Tudok karatézni, [...] de megtiltom magamnak, hogy tudjak.” (276.) A már idézett: „megtiltom magamnak, hogy várjam a parancsot. Kertész vagyok. Semmi. Kertész.” (288.) És álljon itt a legjellemzőbb: „A százados – tudatosan – szabadjára engedte elméjét.” (284.) *A parancs* szemkiszúrását idéző példázatának (277.) lényege – „tanulása” – azonban éppen az, hogy semmit sem lehet elérni akarattal. A parancsokkal nem kerülhetünk közelebb a parancsokhoz, a parancs érkezése – ha van – kegyelem. „Nem azért dobtak át ide, hogy gondolkozzam felőlük, hanem hogy cselekedjem és türelemmel várjam a parancsot.” (275.)

Mégis inkább javaslatként, semmint biztos állításként (parancsként) merem megfogalmazni: talán lehet, hogy *A parancs* által kijelölt autentikus befogadói tevékenység olyan, ahogyan a kertész/százados viszonyul a parancsokhoz. Ha a „parancs” maga a szöveg, új megvilágításba kerülhet a híres Nietzsche-idézet is: „Ki vérrel és mondásokban ír, az nem akarja, hogy elolvassák, hanem, hogy könyv nélkül betanulják.” (300.) Ez a fajta – nota bene befogadói – tevékenység olyan hatást feltételez és olyan elsajátítást igényel, amely nélkülözi az értelmezést.